

ADNAN BİNYAZAR

DUYGULARIN
ANAKARASI

DENEME

❤
CAN

2.
BASKI

ADNAN BİNYAZAR
DUYGULARIN
ANAKARASI

Can Yayınları 1556

© 2006, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2006

2. basım: Kasım 2010

Bu kitabın 2. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Faruk Duman

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © iStockphoto.com / Vikram Raghuvanshi

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-0622-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

ADNAN BİNYAZAR
DUYGULARIN
ANAKARASI

DENEME

Adnan Binyazar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Masalını Yitiren Dev, 2000

Halk Anlatıları, 2003

Ölümün Gölgesi Yok, 2004

Şairin Kedisi, 2005

Edebiyatın Dar Yolu, 2008

Şah Mehmet, 2009

Toplum ve Edebiyat, 2010

ADNAN BİNYAZAR, 7 Mart 1934'te Diyarbakır'da doğdu. Dicle Köy Enstitüsü'nü bitirdikten sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde okudu. İlköğretmen Okulu'ndan üniversiteye, değişik okullarda Türkçe-edebiyat öğretmenliği yaptı. Uzun yıllar kaldığı Berlin'de ders kitapları yazma projelerinde çalıştı. *Cumhuriyet* gazetesinin Pazar ekinde "Pazar Yazıları" adıyla denemeleri yayımlanıyor. Edebiyata öykü, deneme, eleştiriyle başladı, daha sonra romanlar, öyküler yazdı. Denemesel eleştirilerini *Toplum ve Edebiyat*, *Ağır Toplum*, *Ozanlar Yazarlar Kitapları*, *Ayna*, *Duyguların Anakarası*, *Edebiyatın Dar Yolu*, *Ardında Leke Bırakmamalı Sevgi* adlı kitaplarında topladı. Halk yazını ile ilgili kitapları ise *Dede Korkut*, *Dedem Korkut'tan Üç Öykü*, *Kan Turalı*, *Halk Anlatıları*, *On Beş Türk Masalı*, *Elif ile Mahmut*, *Kerem ile Aslı* adlarını taşıyor. Yazdığı ilk öykülerden "Tohum" 1965 yılında Öğretmenler Bankası Öykü Ödülü almasına karşın, 61 yaşına değin öykü yazmadı. Hayatını anlattığı *Masalını Yitiren Dev'i* (2000) 66 yaşında yazdı. Ardından, 2005 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı'na değer bulunan *Ölümün Gölgesi Yok* (2004) geldi. Son yıllarda iki de öykü kitabı çıktı: *Şairin Kedisi* (2005), *Şah Mehmet* (2009). Bir de çocuklar için bir anlatı kitabı var: *Atatürk Anlatıyor* (2010).

İçindekiler

Denemenin Derin Sularında (Emin Özdemir).....	11
DEĞİNİLER	
Aşk	21
Cansız Canlı Kılmak	28
“İç İhtilal Fıfşırması”	31
Naomi Campbell	34
“On Emir”	37
Sevmek - Sevmemek	40
Yönlendirme	43
Zaman Öldürmek	46
Bayağılık	49
Yaz Okumaları	54
Céline’i Okumak	58
Derinliğine Okumak	63
Yazma Eylemi	74
Şairin Ustası	77
Divan Şiiri	80
Düşünce Yazıları	84
Düzyazının Sorgulayan Gücü	87
Yazın ve Birey	96

Yazın ve Gençler	102
Sanatla Donatmak	106
Türküden Şiire Akan Irmak	117
Mektup Kazıbilimi	129
İZLENİMLER	
Don Quijote'nin Yolunda	137
"Harikuladelikler Avı"	146
Ağın	158
Toprağa Özlem	161
Yaşanmamış Bir Çocukluk	168
Duyguların Anakarası	175
Geceler Karanlığa Işık Düşürür	181
DOSTLAR	
Kitaba Giden Yol (Yaşar Nabi Nayır)	187
Söz Ülkesinin Yurttaş (Fazıl Hüsnü Dağlarca)	194
Ömrüm Güze Erişti (Aziz Nesin)	206
Anılardan Sayfalar (Bozkurt Güvenç)	226
İnsan Olmak (Atalay Yörükoğlu)	231
Köy Enstitülü Ağabey (Fakir Baykurt)	238
Sol Yanım Boş Kaldı (Dursun Akçam)	243
Diyojen'e Fener Söndürten Adam (Ruşen Keleş)	246
Dostluğun Erdemi (Emin Özdemir)	254
70'lik Genç (Erdal Öz)	259

Denemenin derin sularında

Duyguların Anakarası'nı okuyorum. Kitaptaki her deneme, kırk yıl öncesine, Adnan Binyazar'ın ilk yazılarının yayımlandığı günlere alıp götürüyor beni. *Varlık*'ta, *Türk Dili*'nde yayımlanıyordu bu yazılar. Yazma ediminin gizlerini öğrenmeye yönelik deneyişler, arayışlar, bir tür kanat alıştırmaları. "Kanat alıştırmaları" diyorum; ama şunu hemen söylemeliyim ki belirli bir düzeyi, dil tadını içinde barındırıyordu bu yazılar. Çoğunun coşkulu, uğultulu bir havası vardı. Söyleminde sözcüksel dalgalanmalar, şiirsel gelgitler ağır basıyordu. İçlerinde konusal sapmaların, bilgisel yığılımların altında ezilenler de yok değildi. Böyleyken okuyanı kendine bağlayan bir yanları vardı yine de.

Bir, Adnan Binyazar'ın, yazı evreninin kapısını araladığı yıllarda yazdığı denemeleri düşünüyorum; bir de *Duyguların Anakarası*'ndakileri. Yazma ve yaratma eylemini "uzun, ince yol"a benzetirler. Doğru bir benzetme bu. Nereden nereye gelmiş Binyazar. Nasıl büyük bir gelişme, değişme. Sözcüklere kolayca sığdırılır türden değil.

Onunla yüz yüze gelmemiz 1957'ye dayanıyor. Sanırım 1968 yılıydı. Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksekokulu'nda yeni bir bölüm, Türkçe Bölümü oluşturulacaktı. Bölümü oluşturma, öğretim izlencesini hazırlama görevini üstlenmiştim. Amaç, öğrencilerin anadili bilincini besleyip güçlendirme, okuma ve yazma sevgisi kazandırmaydı onlara. Bu amaca nasıl, kimlerle ulaşabilecektim? Aklıma ilk gelen ad,

Adnan Binyazar'ınki olmuştu. Daha ilk yazılarıyla beni okurları arasına kattığına göre, öğrencilerine de okurluk donanımını verebilirdi kuşkusuz. Böyle yalın bir ölçütten yola çıkarak hemen aradım; birlikte çalışmayı önerdim. Kabul etti. O günden sonra da yazı ve yaşam serüvenimiz keşişti.

Öğrencilere kılavuzluk edecek bir kitap hazırladık önce. Türk ve dünya yazınından seçilmiş denemesel boyutlu yazıları içeren, eleştirel ve yaratıcı okuma yöntemiyle oluşturduğumuz bir kitaptı bu. Seçtiğimiz yazıları değerlendirir, üzerinde tartışırdık.

Bu ilk, ortak çalışmamızda Binyazar'ın kimi özelliklerini de tanımıştım. Bir kez zengin bir yazınsal birikimi vardı. Sonra, bilinçli, seçmeci bir okurdu. Bakıyordum soyuyapıtlar, *İlyada*, *Don Kişot*, *Hamlet*, *Suç ve Ceza*, *Yabancı* gibi adlar, derin izler bırakmıştı onda. Sık sık anıyordu bunları. Öte yandan yokluk, yoksunluk cehenneminde geçen çileli, örselenmiş bir çocukluk dönemi yaşamıştı. O yaralı çocukluk günlerini anlatmaktan hiç çekinmiyordu; çekinmek şöyle dursun, anlatırken kahkahalarla gülüyordu; oysa anlattıkları hiç de güldürücü şeyler değildi. Dinlerken içim burkulur, ağlamamak için zor tutardım kendimi. Kahkahalarının tınısında nasıl bir duygu gizliydi? Haz mı, acı mı, öz alma mı? Ayıramazdım bir türlü.

Derler ki kahkahayla gözyaşının sınırları çok yakındır birbirine. Birinden ötekine kolayca geçilebilir. Adnan'da da görüyor, gözlüyordum bunu. Kahkahalarla gülerken birden durgunlaşıyor, koyu bir hüznün çöküyordu yüzüne. Artık, az önceki Adnan değildi o. Dalıp gittiği olurdu. Sonra ağıtsı bir sesle başlardı türküler mırıldanmaya. Sözcüklerinin dokusuna acılar sinmiş türkülerdi bunlar:

Yüce dağ başında harmanım mı var
İpeğin telinden yorganım mı var
Bunca kahırları yükledin bana
Benim götürmeye dermanım mı var

Yârin penceresi yele karşıdır
Muhabbet dediğin iki başlıdır
İçerimde doksan dokuz yaram var
Söyleyip güldüğüm ele karşıdır

Çok geçmez, bu gözyaşısız ağlama, yerini gülmeye bıraktı. Bu kahkahalarla gözyaşısız ağlama anları arasındaki gelgitlerden şunu çıkarmıştım: Adnan'ın yaşadığı çocukluk dönemi, bir "acılar dağı"na dönüşmüş, yüreğine oturmuştu. Kimin söylediğini bilmiyorum, şöyle bir söz vardır: Her yazarın yazı ve yaratılarına kaynaklık eder çocukluğu; yazı ve yaratılarda çocukluk günlerinden sızıp gelen gizli ya da açık bir esinti vardır. Beylik bir sözmüş gibi görünse de, bir gerçeği yansıtır. Binyazar'ın son yıllarda yazdığı kurmacasal ürünleri anımsıyorum: *Masahını Yitiren Dev'i*, *Ölümün Gölgesi Yok'u*, *Şairin Kedisi*'ni. Bunları okurken hep o "acılar dağı"ndan kopup gelen karayelleri içimde duyumsamışım.

Okumayla yazmanın bütünselliğine, birbirinden ayrılmazlığına inanıyorduk ikimiz de. Adnan daha da ileri gidiyor, yazmanın yakıtı, besleyici ve itici gücü sayıyordu okumayı. "Yazın ve Gençler" adlı denemesinde bu düşüncesini şöyle belirtiyor:

Kafamızda ne yaşarsak yaşayalım, onu anlatıma dökmediğimiz sürece boş hayallerle uğraşmış oluruz. Olayları, gerçekleri, nesnelere ancak okuyarak ya da yazarak bilinçle kavrayabiliriz, Vincent van Gogh'un "Yaratılarda eksik bırakılan sanatçı tamamlar" sözü bu yönde yorumlanmalıdır. Bu bağlamda yazmak gibi, okumak da bizde var olanı eyleme dönüştürmektir. Bir kitabı okumaya koyulan kişi, onu yazanın yarattığı anlatı ortamına girer, onun düşünceleriyle kaynaşırken yazarınkiyle birlikte kendi yorumunu, duyarlılığını da yaşar.

Gabriel García Márquez'in *Anlatmak İçin Yaşamak*'ını okumuştum. Bir yerinde Binyazar'ın, okumanın işlevine, yazma ve yaratma gücünü beslemedeki yerine yönelik alıntılıdığım bu düşüncelerine rastladım. Doğrusu, şaşırmadım dersem yalan olur. Binyazar, bu denemesini kitabın Türkçeye çevrilisinden çok önce yazmıştı. Biliyordum bunu. Beni şaşırtan ikisi arasındaki okuma edimine yüklenen işlevsel ortaklıktı. Márquez, James Joyce'un *Ulysses*'ini ilk okuyuşta nasıl zorlandığını anlatıyor; sonra sözü ikinci okuyuşuna getirerek şunları söylüyordu:

Yıllar sonra uysal bir yetişkine dönüştüğümde kitabı kendime ciddiyetle yeniden okuma görevi verdim ve yalnızca içimde varlığından bir an bile kuşku duymadığım kendine özgü bir dünyayı keşfetmekle kalmadım, dilin kullanımında özgürleşmem, zamanın idaresi ve kitaplarının yapısı konularında da müthiş bir teknik destek aldım.

Bu yaklaşım, okumayla yazma arasındaki bu ayrışmazlık, Binyazar'ın denemelerinde ayırıcı, belirleyici bir özellik olarak çıkıyor karşımıza. Öyle ki "kanat alıştırtma" ya da yazma çiraklığı yıllarında yazdığı ilk örneklerden tutun da, olgunluk döneminin ürünü saydığım *Duyguların Anakarası*'ndakilere varıncaya değin denemelerinin büyük bir bölümüne okumalardan beslenen duygu, düşünce doğurganlığı, bir tür "çok boyutluluk" kazandırıyor.

Deneme, yaşantı ve birikimler üzerine temellenen bir yazı türüdür. Binyazar'ın denemelerindeki derinlik de buradan geliyor işte. Okurlarını denemenin derin sularında gezdirmesinden, değişik duygu ve düşünce limanlarında konaklatan bir yolculuğa çıkarmasından... Bunun için de yapıt ve yazar adlarına, "insanlığın ortak değerleri kimliği"ni kazanmış sanatçılara, bilgelere, düşünürlere göndermeler yapıyor. Bir bakıyorsunuz Vincent van Gogh, Gauguin, Matisse, Picasso gibi ressamların ışığına taşıyor bizi; bir bakıyorsunuz, Sokrates, Erasmus, Thomas More, Descartes, Voltaire, Albert Bayet'nin dizi dibine oturtuyor; onların, insanoğlunun doğasına, insanlığın gelişine yönelik düşüncelerini dinletiyor bize; bir bakıyorsunuz Shakespeare'den Hemingway'e, Dostoyevski'den Nabokov'a, Louis-Ferdinand Céline'e değin farklı duygu iklimlerinde yaşayan yazarların yazı evine konuk ettiriyor.

Öte yandan, göndermeler yaptığı adları denemelerin akışı içinde okurlara soluk aldırma ya da anlatıma renk katma amacıyla yapmıyor, çağrışımsal bir işlevle kullanıyor bu adları ya da onlardan yaptığı alıntıları. Daha genelleştirerek şöyle diyeyim: Okuduklarının yarattığı düşünsel ve düşsel birikimi, denemesel söylemin imbiğinden geçirerek yazdıklarının iç dokusuna sindiriyor.

Binyazar'la yazı ve yaşam serüvenimizin keşiştiğini söyle-

dim. Şu bağlamda söylüyorum bunu: Kimi yapıt ve yaratılarının oluşturulma sürecine tanık oldum. Bir düş ya da düşünce tohumunun, dilinin toprağına düşüşünden o tohumun yeşertilip yazıya dönüştürülmesine değin geçirdiği evreleri tartıştığımız günler çok oldu. Böylece onun çoğu yazı ve yaratılarının daha gün ışığına çıkmadan ilk okuru ben oldum; elbette ilk eleştirmeni de. Bu tutumumuza değindiği bir mektubunda şöyle diyor:

Biz, duyguca da, düşünce yönünden de “tamamlamalı” bir hayat yaşadık. Zaman, sevdiklerimizi, beğendiklerimizi kesiştirdi.

Doğrudur, “tamamlamalı bir hayat” yaşadığımız. Birbirimizin okuru, eleştirmeni olduğumuz da. Ama bir yazar için asıl önemli olan, kendi kendisinin okuru, eleştirmeni olmasıdır. Duraksamadan söyleyebilirim ki Adnan Binyazar’ın yazma ve yaratma eyleminde büyük değişme, gelişme bu yolla, kendisinin hem okuru hem de eleştirmeni olmasıyla başladı. Sözgelimi, ilk denemelerinde “sıfat kullanma” tutkusundan kaynaklanan, bezekli bir anlatımı vardı. Zaman zaman “şairaneliğin sınırı”na yaklaştığı, çekim alanı içine girdiği de olurdu. O ilk denemeleri üzerinde konuşurken bu tutumuna değinir, “Yine sözcükleri köpürtmüşsün,” diye takılırdım. Kimileyin bunun gerekliliğini savunur; kimileyin sesini çıkarmaz, yalnızca gülümser geçerdi. Belli ki bir özeleştirme sürecine girerdi içinden.

Sonraları yazıya yaklaşımının değıştiğine tanık oldum. Öyle ki, kendine de uyguladığı bir tür yazma kuramı geliştirdi. Nasıl bir kuramdı bu? Üç evresi vardı yazının. İlki “coşku evresi”. Metin, coşkuyla üretilmiş; ancak düşünceler, duygular tam bir durulmuşluk, oturmuşluk kazanmamıştır daha. Bu yönden metnin, ikinci evreden, “dinlendirme ve yeniden yazma evresi”nden geçmesi gerekir. Üçüncü evreyse, yazıyı sözcük, tümce düzleminde “estetik” bir değerlendirmeden geçirme, ona son biçimini vermedir. Nitekim *Duyguların Anakarası*’ndaki denemeler, böyle üçlü bir aşamadan geçirilerek yazılmıştır.

Bir yazıyı, türü ne olursa olsun, ister anı, deneme, anlatı; ister roman, öykü, yazının bu üç aşamasından geçirerek yazma, onu “son durağı olmayan uzun bir yola” dönüştürür. Bu da ister

istememez, bir bitmemişlik, tamamlanmamışlık duygusu yaratır yazarda. Yapıt ve yaratılarını sürekli bir değiştirme, düzeltme gereksinimi duyar. Çileli bir iştir bu. Adını andığım yapıtında Márquez, bu duygunun kendisinde “yazdıklarını ölene kadar düzeltmek gibi bir alışkanlığa” dönüştüğünden söz ediyor. Okurlarının belleklerinde ve yüreklerinde derin izler bırakmış büyük sanatçılar bu alışkanlığı edinenler değil midir? Bu alışkanlığı edinmeyenlerin yapıt ve yaratılarıysa kısa ömürlüdür. Bakmayın kimilerinin yazıldığı günlerde yankı uyandırmasına. Gelip geçicidir. Kısa sürede yazın gömütlüğünün malı olurlar.

Deneme, kendine özgü söylemi olan yazınsal bir türdür. Kimileri, yazınsal bir tür olmanın ötesinde bir söylem biçimi olduğunu savunurlar. Denemesel söylemse, dille içli dışlı olmayı gerektirir. Sözcüklerin iç evrenine uzanmayı, bu evrenin anlam katlarında dolaşarak onlara yeni boyutlar kazandırmayı gerektirir. Adnan Binyazar, bunun ayırımında. Dahası, onun için yazmanın, yaratmanın baş koşuludur bu. Eski denemelerinin birinde Gorki'nin şu görüşlerine inandığını, yazma eylemini bu görüşler üzerine temellendirdiğini anlatıyor:

Dilin gerçek güzelliği, bir kitabın betimlemelerini, kişilerini, görüşlerini biçimlendirecek sözcüklerin özenle seçilmesi, belirgin, anlamlı olması ve ses yoğunluğu içinde anlama varmasıyla oluşturulur. Gerçek bir sanatçı olan yazarın, zengin dilimizin kaynağı olan söz hazinesini çok iyi bilmesi ve bu sözcükler içinden en uygununu, en yalınını, en güçlülerini seçme yeteneğine sahip olması gerekir. Anlam açısından alındığında, yazarın fikirlerine örnek bir biçim verebilecek, yazarın anlattıklarını okuyucunun gözlerinde canlandırabilecek oranda canlı anlatımlar oluşturabilecek ve inandırıcı kişiler çizebilecek olan güç, bu sözcüklerin seçilmesi ve cümleler içinde uygun biçimde dağılarak kullanılmasıdır.

Bu alıntıda yansıyan önerileri eyleme dönüştürüyor Binyazar. Denemelerini oluştururken nakış işler gibi, bir “sözcük kuyumcusu” gibi çalışıyor. Seçtiği her sözcüğü ses, anlam, çağrışım yönlerinden bir tartımdan geçiriyor. Anlam evrenlerini genişletecek, onlara yeni çağrışımsal anlamlar bağlatacak bağ-

daşırtmalara yöneliyor. Bunu örneklendirmek için önce deneme kitaplarından üçünün adını anayım burada: *Ağıt Toplumı*, *Ayna*, *Duyguların Anakarası*; sonra da kitaba adını veren denemeden şu birkaç tümceyi:

Bunları gözümde canlandırınca, bir anda beni sevince boğan duygu kıpırdanışlarının içimde yarattığı umuttan korkmuştum. Hayatım hep böyle geçmişti; sevinmeyegöreyim, yüreğimde cadıların kanlı elleri dolaşıyordu. İçimi korkunun karanlığı sarmıştı; sınavı kazanamayıp tembel bir gece yarısı treniyle geldiğim yerlere geri dönersem, “ışık topu”nun uzaklarda bir kara noktaya dönüşmesi bir yana, hayatımın ışığı sönecekti.

Türkçenin yeterince ayırımına varılmamış bir yeteneğinden, yoğunlaştırma gücünden ustaca yararlanıyor Binyazar. Denemelerindeki söylemsel sıkı dokululuk; duygusal ve düşünsel derinlik de buradan geliyor büyük ölçüde. Çünkü az sözle çok şey anlatma yoludur yoğunlaştırma; sözcüksel sarkmaların her türünden kaçınma, anlatımda şiirselliğin damarını yakalamadır. *Hamlet*'te rastladığım bir söze, “Düşüncenin canı kısa sözdedir” yargısına bağlı kalmadır. Birkaç denemesinden aldığım şu tümceler güzel bir örneğidir bunun:

Erdem, iki insanın hüznü de, sevinci de aynı anda, aynı ölçüde yüreğinde duyumsayıp aralarında kurdukları ilişkiler uyumuyla yarattığı bir duygudur. / İnsanoğlu, acıların üstüne gülmenin ışığını düşüremiyorsa nasıl yaşar bu duyarsızlık batağında! / Güzellik, sezilen, duyarlıkla algılanan bir soyutlamadır. / Hüzne yabancı, arsızlığın mutluluk sayıldığı insan karmaşasında, küçük kasabamızın bu iki kuşu, çocuk yüreğimin ses damarlarıdır. / Toprak, yaratılış kokar. / Hayat, renk renk iplerle sarılmış sesler, görüntüler yumağıdır. / Nice güzelliklerin üstüne basıp geçiyoruz da ayırımına varmıyoruz bunun. / Zamanı öldürerek kendi ölümüne ferman hazırlayan ne çok insan var şu yeryüzünde.

Deneme, düzyazının sorgulayan gücüdür. *Duyguların Anakarası*'ndaki denemelerinde neyi sorguluyor Binyazar?

Kestirmeden söyleyeyim: insanı, yaşamı ve yaşantıyı. Tanıklıklarını, gözlemlerini, izlenimlerini denemesel söylemin sıcak ve şiirsel toprağına ekiyor, yeniden üretiyor orada. Yaşamımızı kuşatan birçok kavramı, “aşkı ve sevgiyi”, “erdemini ve dostluğu”, “yozlaşmayı ve bayağılığı”, “sanatı ve yaratma gücünü”, “yaşam koşullarını ve ahlak ilişkisini”, “genellemeci davranışları”, “zaman öldürmeyi”, “okuma ve yazma eylemini”, “şiirin ve yazınsallığın gücünü”, insan ve toplum odaklı olarak açmaya çalışıyor. Bu yolla okurlarının yaşamına, güzellikler, incelikler katmayı deniyor.

EMİN ÖZDEMİR

DEĞİNİLER

AŞK

Aşk, insan da içlerinde, bütün yaratıkları birbirine yaklaştıran bedensel bütünleşme duygusudur. “İnsan da içlerinde” diye bir sınırlama yapıyorum, çünkü çağımızın, insandan başını alıp henüz öbür yaratıkların duygu dünyasını yeterince çözemediğini düşünüyorum. Çöl ıssızlığında gizli kameralarla görüntülenen hayvanların nice çekişmelerden sonra boyunlarını havaya dikip birbirlerine sürtünmeleri; maymunların, kızışmalarını tabanca mekanizması çekip koyuverir bir tezlikle söndürmeleri; böceklerin dakikalarca kovaladıktan sonra yorulup aşkın kudretini uysalca beklemeleri nasıl açıklanır?

Bitkilerde neler oluyor; biliyor muyuz?

Şu kısa girişte, aşkın ne olduğunu anlatma çabasına girmeden, ben de kendiliğinden bir tanım yapma yanılışına düşmüş oldum. Oysa, aşkın ne olduğunun irdelendiği onca sanat yapıtında aşk şudur diyen var mı? Onun için, *Aşk*¹ başlığıyla yayımlanan kitabı elime aldığımda böyle bir beklentim olmadı.

Kitapta yer alan her düşünür ya da yazarın, seçilen metinlerinde, yine de aşkın bir tanımını yapmaya yönel-

1. Éric Blondel, *Aşk*, çev. Esra Özdoğan, YKY, İstanbul 2003.

diği görülüyor. Tanım, temanın odaklandığı noktadır, düşüncenin çekirdeği, düşünceyi besleyip geliştiren, değişik çağrışımlar yaratan “öz”dür. Düşünürler, ister birkaç sayfalık yazı, ister kitap oylumunda, düşüncelerini geliştirirlerken bu “öz”den kopmamaya özen gösterirler. Savunulan düşünceyi “öz”e oturtan kavramlar, “yazı”nın anlamsal derinliğini sağlayan ayrıntıların kılcal damarlarıdır.

Aşk kitabında da, hemen herkesin imgelemine yerleşmiş bu soyut kavramın belirgin bir tanımına rastlanmıyor. Düşünürler, bütün soyut kavramlar gibi, “aşk”ı da düşünsel yaklaşımlar bağlamında algılıyorlar. Éric Blondel, yorumlamaya girişmeden, ayrıntılı özetlemelerle bu algılamaları bütünleştiriyor. Okur, kitaba giren metinleri bu özet birikimle değerlendiriyor.

Aşkın nesnel bir tanımı yapılamayacağına göre, Blondel, “Yalnızca sanatçılar ve belki âşıklar kayda değer bir şey söyleyebilir bu konuda,” (s. 9) diyerek işi erbabına bırakıyor. Belki böylece okura bir çıkış yolu da göstermiş oluyor. Yalnız burada önemli bir ayrıntı gözden kaçırılmamalıdır: Blondel, olasılığı öne çıkararak “söyleyebilir” diyor; “söyley” diye kestirip atmıyor. Aşkın, “tinsel” ya da “tensel” diye ayrıştırılamayacağını ileri süren Fritz Zorn, “Yazı bulunduğundan beri edebiyat bundan başka tema tanımamıştır,¹ cinsellik her şeyden önce gelir. İster radyonun düğmesini çevirin ve en bayağı nakaratlardan birini dinleyin,² ister *Kitapların Kitabı*³ denen şeyde Tanrı esini almış olanların sözlerini okuyun, bundan başka bir

1. Müzik, resim, tiyatro (opera, bale) tanımış mıdır? (Y.N.)

2. Fritz Zorn (1944-1976) İsviçreli yazar. Ne mutlu ona ki, aşk adına nice bayağılıkları yalnızca kulağıyla duymuş, televizyonları izleyerek gözlerine günah işletme gibi bir çileye katlanmamış... (Y.N.)

3. Yahudi ve Hıristiyan dinleri için kutsal olan metinleri içeren kitap.

şey duyamazsınız, sevgisi olmayan insanın ‘ses çıkararak bir bakır, yahut öten bir zil’ olduğunu okursunuz,” (s. 77) diyerek konuya açıklık getiriyor.

Aşk konusunda düşünsel ya da sanatsal yaklaşımlar ne yönlü olursa olsun, kim neyi benimserse benimsesin; gerçek şu ki, aşk, bir duygu devrimidir. Biri dişi biri erkek, Âdem’le Havva, aşk uğruna, kayırılmış bir cennet ortamından kopmayı göze alıp bizim de ayaklarımızı bastığımız topraklarda özgürlüğü seçebilmişlerdir! İçine aşk ateşi düşen, kimsesiz bir cennettense, mahşeri bir dünyada yaşamayı göze alır. Âdem’le Havva’nın aşkı, tanrısal saltanatı sona erdirmiştir. Saltanatı sarsılırken, Tanrı, onlara, “Şu mu yoksa candan dilediğiniz, öylesine kaynaşma ki, bir tek varlık olmak ki, artık ne gece, ne gündüz sizi birbirinizden ayıramasın. Eğer buysa istediğiniz, sizi bir arada eriteyim ve körükleye körükleye kaynatayım sizi birbirinize,” (Platon, s. 16) diyebilmiş midir?

Diyemez, dinde *tolérance* yoktur. İlahî dinlerde Tanrı cinsiyetsizdir. Cinsiyetsizlikte de “haz” yoktur. Hazsal uyarıcılardan yoksun olanda aşk aranır mı?

Uzağa gitmeyelim, İslam ülkelerinde *recm*’le¹ cezalandırılan kadınların yaptığı, insanoğlunun birbiriyle “bedensel tek varlık” olmak istemesinden başka nedir? Önemli soru şudur: “Sevmek, sevilen ve bizi seven bir nesneyi görmekten, ona dokunmaktan, onu bütün duyularıyla hissetmekten haz almak”tan (Stendhal) mı, “hoş olanı (ya da görüneni) arzulamak, iyi olanı (gerçek ya da aldatıcı) istemek”ten (s. 23) mi insanoğlunun başına aşk uğruna bunca bela gelmiştir? Aşk, sınırsız bağımsızlık

1. (Daha çok kadın) Suçluyu beline kadar toprağa gömüp taşlayarak öldürme (idam etme).

duygusudur. Âdem, kimin ne dediğine bakmadan, sevgisini “kutsal bir delilik” saymış, cenneti sevgilisinin yanında bulmuştur. *Kutsallık*, İspanyol filozof José Ortega y Gasset’ nin dediği gibi, “sevgili bizim olduğu zaman, yani sevgili ben, ben de sevgili olduğum zaman”ki ruh haliyle varılan gizemci duygudur.

İnsanlık, Âdem ile Havva’nın, cennet kapısında *recm* edilmeden paçayı kurtarmasına şükretsin!

Aşk “bir tutku, beden ruha etkimesi” sayan Descartes’ın bu konuya yaklaşımı da öznel: Bir vakitler “şışı kadınları sevmeye meyilli” olduğunu örnek gösterdikten sonra, “nedenini bilmeden birini sevmeye eğilimi gösterdiğimizde, bunun daha önce sevmiş olduğumuz bir nesnede, o vakitlerde bile ne olduğunu bilmemiş olsak da var olan bir şeye benzer bir niteliğin bu kişide de bulunmasından kaynaklandığını düşünebiliriz. Ve genellikle bu bir kusurdan çok bizi aşka çeken bir kusursuzluk olsa da; verdiğim örnekte olduğu gibi, zaman zaman bir kusur da olabileceği için, akli başında bir insan, içinde heyecan uyandıran kişinin bunu hak edip etmediğini iyice tartmadan bu tutkuya kapılıp gitmemeyi görev bilmelidir,” (s. 59)¹ der. Voltaire’in *Felsefe Sözlüğü*’nden yararlanarak söyleyeyim, erkek kurbağa için patlak gözlü dişisi, elbette Marilyn Monroe’dan da güzeldir!

Blondel, konu bütünlüğünü kitapların geniş dünyasına bakarak sağlıyor. Konunun bir “temel”e oturması, Blondel’in bu ince eleyip sık dokuyucu üslubuna bağlanabilir. Bu arada, çevirmen Esra Erdoğan’ın, kavramları

1. Çevirmenin, kavramsal yoğunluğu sağlamak amacıyla “olmak” yardımcı eylemini üst üste kullanması, anlatımsal yalınlığı bozuyor. Adeylemleri (hissetmekten haz almaktan, s. 23) art arda kullanması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

açımlayıcı sözcükler kullanarak, konuya açıklık getirdiğini de belirtmeliyim. Bunu, çevirmenin yalnızca “açınlanış”, “içkinlik”, “itkisel”, “duyumlarüstü”, “özgecilik”, “dellenmek”, “güç istenci”, “ayrıştırma” vb. sözcükleri kullanmasına bağlamıyorum. Özdoğan, konuya uygun karşılığını iyi düşünerek seçtiği kavramların anlam alanını da genişletiyor.

Adı *Aşk* olan bu kitaba bakarak, “Peki, aşk ne?” diye soranların, yüzlerce tanım arasında aşk’ın tam bir tanımını bulacaklarını sanmıyorum. Bu da, duygu dünyamızda yaşadıklarımızı tam algılayamıyacağımızdan geliyor. Şu da var ki, belki somut bir tanım bulunamayacak, ama daha önemlisi olacak; duygulara “aşk” diye yerleşen kavram alanı genişleyecek, bu metinleri okuyanlar, aşkın ne olduğunun bilincine varacaklar. Deneme bağlamında düşünsel yolculuğa çıkanların, bilimde olduğu gibi, yolunun kesin kavşaklara uğramayacağı açıktır. Böyle bakılırsa, niye, Stendhal’in çizdiği şu tablo aşk olmasın?

“Dostlarınızdan biri, bir av partisinde kolunu kırar; sevilen bir kadının sizinle ilgilenmesi ne tatlı şeydir! Hep onunla birlikte olmak ve onun sizi sevdiğini her an görüyor olmak...” (s. 94)

İsterseniz, aşkın ne olduğunu anlamak için, “Sadakati sahte bir onur sorunu yapalım, sonsuza dek tek bir tutkuya gömülüp kalalım ve henüz gencecikken, gözlelimizi yuvalarından uğratabilecek öteki bütün güzellikleri kaçıralım, oh ne âlâ! Bana gelince, güzellik, onu bulduğum her yerde kendimden geçirir beni ve onun o uysal hiddetine rahatça bırakveririm kendimi,” (s. 86) diyen Don Juan’a (Molière) kulak verin!

“Aşk, dokunmaktır,” diyen, *Lady Chatterley*’nin yazarı D. H. Lawrence’ı selamlamadan geçebilir misiniz?.. Hele, “Güzellik, onu arayana görünür,” sözüyle *Kitaplar*

Kitabı'nı bile yarı yolda bırakan 4000 sayfalık *Binbir Gece Masalları'nı* nasıl görmezden gelebiliriz?¹

Gasset'nin vardığı sonuç da gözden kaçırılmamalıdır: “*Sevgi, az rastlanan bir olay, ancak belli ruh yapısındaki insanların yaşamayı umabilecekleri bir duygudur. Aslında, bazı bireylerde bulunan, normalde başka yeteneklerle birlikte bahşedilen, ama tek başına da görülebilen özgül bir yetenektir.* Gerçekten de âşık olmak, bazı yaratıklarda da bulunan harika bir yetenektir; tıpkı Tanrı vergisi koşuk düzme yeteneği, kendini kurban edebilme ruhu, ezgiler yaratma esini, kişisel gözü peklik yeteneği, denetimi ele almayı bilme becerisi gibi. Herkes âşık olamaz; âşık olabilseler de herhangi birine âşık olamazlar. Bu ilahi olay, ancak bazı güçlü koşulların hem öznedede hem nesnedede bulunmasıyla ortaya çıkar. Çok az kişi âşık olabilir; gene, çok az kişi sevgili olabilir. Sevginin, kendi *ratio'su* (aklı), kendi yasası, hiç değişmeyen birleştirici özü vardır ki bu, sayısız ahlaksal ayrımcılığı ve değişebilirliği, kutsal yazıtının dışında bırakmaz.”²

Bunları görürseniz, “aşk” konusunda belki o zaman söylenecek sözünüz olabilir.

İster söylenecek sözümüz olsun, ister olmasın; aşk'ın yolu uzundur. Bu yolu aştıktan sonra, sıra, bitkiler de içinde, her yaratığın birbirinden aldığı hazlara gelecek...

Aşk, sanatın kucağında büyür; Romeo'nun Juliet'e söyledikleri gibi...

Yarayla alay eder, yaralanmamış olan.

(*Juliet yukarda pencerede görülür.*)

Dur, şu pencereden süzülen ışık da ne?

1. *Binbir Gece Masalları* (8 kitap), çev. Âlim Şerif Onaran, YKY, İstanbul 2002.

2. José Ortega y Gasset, *Sevgi Üstüne*, çev. Yurdanur Salman, YKY (Cogito), İstanbul 2004, s. 128-129.

Evet, orası doğu, Juliet de güneş!
Yüksel ey güzel güneş, öldür Őu kıskanç ay'ı,
Bak nasıl da sararıp soluvermiş Tanrıça kederden
(...)
Tüm göklerin en güzel yıldızlarından ikisi,
Yalvarıyorlar onun gözlerine işleri olduğundan:
Biz dönünceye dek parıldayın, diye.
Gözleri gökte olsaydı, yıldızlar da onun yüzünde;
Utandırırđı yıldızları yanaklarının parlaklığı,
Gün ışığının kandili utandırđığı gibi tıpkı.
Öyle parlak bir ışık çağlayanı olurdu ki gözleri gökte,
Gece bitti sanarak kuşlar cıvıldaşırđı.¹

1. Shakespeare'den çeviren: Özdemir Nutku.

*Roman, öykü ve denemeleriyle
Adnan Binyazar,
edebiyatımızın verimli
yaratıcılarından.*

"*Duyguların Anakarası*, Adnan Binyazar'ın denemeciliğimizin sınırlarını genişletip ona yeni tatlar kazandırdığı derinlikli yazılarından oluşuyor. Bu yazılarında, tanıklıkların, okumaların, gözlemlerin yarattığı düşünsel birikimini denemesel söylemin imbiğinden geçiriyor. Denemelerinin insanı kuşatan konusal zenginliği de buradan geliyor. Seçtiği her sözcüğü, ses, anlam, çağrışım yönlerinden tartımdan geçiren Adnan Binyazar, anlatımını bir 'sözcük kuyumcusu' titizliğiyle biçimlendiriyor. Yaşam haritamızda denemeye özgü sorgulayıcı yönsemelerle yaklaşılan aşktan sevgiye, dostluktan erdeme, toplumsal bozuluştan bireysel çürümüşlüğe uzayan birçok kavramın kabuğunu kırıyor. Böylece okurlarını denemenin derin sularında yolculuğa çıkarıyor, onları değişik duygu ve düşünce limanlarına uğratarak yaşamlarına güzellikler, incelikler katıyor."

EMİN ÖZDEMİR

Kapak resmi: VIKRAM RAGHUVANSHI

ISBN 978-975-07-0622-6

9 789750 706226